

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ ZALĂU

**ACTA
MVSEI POROLISSENSIS**

XXXX/2

ISTORIE – ETNOGRAFIE – ARTĂ

ZALĂU
2018

EDITOR ȘEF: Dr. Corina BEJINARIU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dr. Horea Pop – redactor șef

Dr. Marin Pop – redactor responsabil

Dr. Camelia Burghela – membru

COLEGIUL EDITORIAL

Dr. Gheorghe LAZAROVICI, Universitatea Eftimie Murgu, Caransebeș, România

Dr. Tiberius BADER, Hemmingen, Baden-Wurttemberg, Germania

Conf. univ. dr. Gelu FLOREA, Departament Istorie Antică și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca (România)

Cercet. șt. I dr. hab. Coriolan H. OPREANU, Institutul de Arheologie și Istoria Artei (Academia Română), Cluj-Napoca, România

Cercet. șt. I dr. Ioan STANCIU, Institutul de Arheologie și Istoria Artei (Academia Română), Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Sorin MITU, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Adrian IVAN, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Drd. Dan Octavian PAUL, Muzeul Banatului, Timișoara, România

Conf. univ. Sorin NEMETI, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România.

Responsabilitatea pentru conținutul științific al articolelor, pentru formulări și calitatea rezumatelor în limbă străină revine în întregime autorilor.

ACTA MVSEI POROLISSENSIS

Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău

Orice corespondență referitoare la publicație va fi trimisă pe adresa: MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ ZALĂU, RO-450042 Zalău. Str. Unirii, nr. 9 Tel.: 004-0260-612223, fax: 004-0260-661706 e-mail: muzeul.zalau@gmail.com	Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE SI ARTA ZALAU, RO-450042 Zalău. Str. Unirii, nr. 9 Tel.: 004-0260-612223, fax: 004-0260-661706 e-mail: muzeul.zalau@gmail.com
--	--

© EDITURA POROLISSUM A MUZEULUI JUDEȚEAN

ISSN 1016-2801

Tipar: S.C. MEGA PRINT S.R.L. CLUJ-NAPOCA

CUPRINS – SUMMARY – RÉSUMÉ

I. ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

SOCIETĂȚI CULTURAL-NAȚIONALE SĂLĂJENE ÎN EPOCA MODERNĂ.....	7
IOAN MUSCA	
NATIONAL CULTURALSOCIETIES FROM SALAJ IN THE MODERN AGE	
ASPECTE DIN ACTIVITATEA GĂRZILOR NAȚIONALE DIN BIHOR (1918-1919).....	13
MIHAI GEORGIȚĂ	
ASPECT FROM THE ACTIVITY OF THE NATIONAL GUARDS FROM BIHOR COUNTY	
MĂSURI ȘI PROIECTE MILITARE PENTRU APĂRAREA ȘI CONSOLIDAREA FRONTIEREI VESTICE A ROMÂNIEI (1919-1920).....	23
CORNEL GRAD	
MILITARY MEASURES AND PROJECTS FOR THE DEFENSE AND CONSOLIDATION OF ROMANIA'S WESTERN BORDER (1919-1920)	
MEMORIILE PROFESORULUI LEONTIN GHERGARIU	67
ELENA MUSCA	
MEMORIES OF THE TEACHER LEONTIN GHERGARIU	
AUGUSTIN PINTEA (1885-1959) – PERSONALITATE SĂLĂJEANĂ MARCANTĂ DIN GENERAȚIA MARI UNIRI.....	79
MARIN POP	
AUGUSTIN PINTEA (1885-1959) - MARCANT PERSONALITY OF SĂLAJ OF THE GENERATION OF THE GREAT UNION	
DIN ISTORIA ORGANIZAȚIEI JUDEȚENE BIHOR A PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.....	97
GABRIEL MOISA	
FROM THE HISTORY OF THE BIHOR COUNTY ORGANIZATION OF THE NATIONAL LIBERAL PARTY IN THE INTERWAR PERIOD	
PROCESUL LUI IULIU MANIU, REFLECTAT ÎN ARHIVELE SĂLĂJENE	105
DĂNUȚ POP	
THE TRIAL OF IULIU MANIU REFLECTED IN SALAJ ARCHIVES	
MEDALIA CENTENAR: PERSONALITĂȚI SĂLĂJENE ALE MARI UNIRI.....	113
EMANOIL PRIPON	
CENTENARY MEDAL: PERSONALITIES OF THE GREAT UNION FROM SALAJ	

II. ETNOGRAFIE

„MINUNATUL MEȘTEȘUG” AL PĂSCĂLIEI. BIBLIOMANȚIA ȘI SISTEMUL DE CALCUL AL CRONOLOGIEI RĂSĂRITENE ÎN TRANSILVANIA (SECOLELE XVIII-XIX) 119

VALER SIMION COSMA

THE „WONDROUS CRAFT” OF THE PĂSCĂLIE. BIBLIOMANCY AND CALCULATION SYSTEMS OF EASTERN CHRONOLOGY AT THE END OF EIGHTEENTH CENTURY

„ȘI UNDE AM SĂ FIU CÂND N-AM SĂ MAI FIU...?” – SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA IMAGINARULUI POSTEXISTENȚEI 135

CORINA BEJINARIU

„AND WHERE WOULD I BE WHEN I WILL NOT BE ANYMORE ...?”
- A SHORT VIEW ON THE POST EXISTENCE IMAGINARY

RECONSTRUCȚII IDENTITARE: CASELE DE DEMULT ȘI POVEȘTILE LOR, PE VALEA ALMAȘULUI 149

CAMELIA BURGHELE

IDENTITY RECONSTRUCTIONS: OLD HOMES AND THEIRS STORIES, ON ALMAȘ VALLEY

FIINȚE MITOLOGICE DIN LUMEA SATULUI SĂLĂJEAN: FATA PĂDURII SAU PĂDUREANA 159

OLIMPIA MUREȘAN

MYTOLOGICAL BEINGS IN THE VILLAGE WORLD: FOREST GIRL OR FOREST

III. CARTE VECHE

BREVIS DESCRIPTIO TELLURIS SILVANICAE (1684) ȘI *TOPICA DESCRIPTIO SILVANIAE* (1740) VERSUS *DESCRIPTIO MOLDAVIAE* (1716) – UN POSIBIL PROTOTIP COMUN? 171

IOAN MARIA OROS, ISTVAN BAJUSZ

BREVIS DESCRIPTIO TELLURIS SILVANICAE (1684) ȘI *TOPICA DESCRIPTIO SILVANIAE* (1740) VERSUS *DESCRIPTIO MOLDAVIAE* (1716) – UN POSSIBLE PROTOTYPE COMMUN?

IV. ARTĂ

IDEOLOGIA NAȚIONALISTĂ ÎN ARTA SOCIALISTĂ. O SELECȚIE TEMATICĂ DIN COLECȚIA MUZEULUI DE ARTĂ DIN ZALĂU 211

ATTILA SZABÓ

NATIONALISTIC IDEOLOGY IN SOCIALIST ARTS. A SELECTION OF ARTWORKS FROM THE COLLECTION OF SĂLAJ COUNTY MUZEUM OF HISTORY AND ART FROM ZALĂU

UN TABLOU ZUGRĂVIT DE COMUNIȘTII ROMÂNI – CULTUL PERSONALITĂȚII, MUZEUL ȘI ARTA 229

MARCELA BĂBĂNAȘ

AN IMAGE PAINTED BY THE ROMANIAN COMMUNISTS – THE CULT OF PERSONALITY, THE MUSEUM AND THE ART

MEMORIILE PROFESORULUI LEONTIN GHERGARIU

ELENA MUSCA*

MEMORIES OF THE TEACHER LEONTIN GHERGARIU

ABSTRACT: *In the archives of Zalău, Salaj County, there is the personal collection Leontin Ghergariu, which contains documents, memoirs, manuscripts, illustrations, sketches, maps and some publications from his youth until his last moments of life. We paid special attention to his memoirs from the period preceding the Great Union on 1 December 1918, being the centennial year. Another part of the study is dedicated to the teacher's innumerable attempts to publish the manuscript about the Sagan wood churches.*

KEYWORDS: *Leontin Ghergariu, memories, 1918, wooden churches, Salaj.*

REZUMAT: *La Arhivele din Zalău, județul Sălaj, se află Colecția personală L. Ghergariu, care cuprinde documente, memorii, manuscrise, ilustrații, schițe, hărți și câteva publicații din anii tinereții sale până în ultimele sale clipe de viață. Am acordat o atenție specială amintirilor sale din perioada premergătoare Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, fiind anul centenar. O altă parte a studiului este dedicată nenumăratelor încercări ale profesorului de a publica manuscrisul despre bisericile de lemn sălăjene.*

CUVINTE-CHEIE: *Ghergariu, memorii, 1918, biserici din lemn, Sălaj.*

Profesorul Leontin Ghergariu a fost o personalitate de seamă a județului Sălaj în perioada interbelică, fiind un om de cultură care a marcat perioada respectivă în municipiul Zalău. A fost directorul primului liceu românesc din municipiu, liceu de băieți înainte de înființarea școlilor mixte. Despre activitatea sa științifică, arheologică, culturală, civică, etc. este relevantă revista *Acta Musei Porolissensis*, în paginile căreia a publicat câteva din studiile sale și *Caiete silvane* în anii anteriori. Mult mai bine decât oricare dintre noi, cei care apreciem activitatea și personalitatea profesorului emerit L. Ghergariu, descrierea vieții sale o face el însuși într-o autobiografie pe care am găsit-o printre documentele din colecția sa personală pe care a donat-o arhivelor din Zalău. În cuvinte puține și bine cumpănite iată cum se prezintă:

„Subsemnatul GHERGARIU LEONTIN, profesor la școala medie nr. 5 din Cluj, prezintă următoarele date autobiografice:

1. Sunt născut la data de 13 ianuarie 1897, în comuna Nădlac, raionul Arad. Tatăl meu, Ioachim Ghergariu, decedat, a fost preot român. Mama mea, Leontina Silaghi, e fără ocupație, susținută de copii. În prezent domiciliază în Lugoj, str. Frățescu, nr. 16. Niciunul nici celălalt dintre părinți n-au avut nici o avere și n-au activat niciodată în vreun partid politic.

2. Sunt căsătorit cu Lucia, născută Cupcea, profesoară de educație-fizică la școala medie nr. 8 din Cluj. N-a activat nicicând în vreun partid politic. În prezent, este membră la Crucea roșie, Arlus¹ și responsabilă de grupă sindicală.

---

* Doctor în istorie; fost cercetător științific în cadrul Muzeului Județean de Istorie și Artă-Zalău și director în perioada 2006–2008; email: muscalelena10@yahoo.com

¹ Dex: Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică, al cărei scop era cunoașterea reciprocă și promovarea legăturilor de prietenie dintre România și URSS, înființată în anul 1944.

3. Studii: sunt bacalaureat al liceului de băieți din Beiuș. Sunt licențiat în litere, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj. Am dat examen de capacitate în 1923, având ca specialități principale limba română și istoria.

4. Activitatea mea profesională

Am intrat în funcțiune la 15 iulie 1919 și de atunci sunt neînrerupt în câmpul muncii, având următoarele servicii:

1919–1920, pedagog la orfelinat și profesor auxiliar la liceul din Blaj.

1920–1923, secretar la școala secundară de fete și profesor suplinitor la diferite școli secundare din Cluj.

În anul școlar 1923/1924 profesor titular la liceul de băieți din Carei.

De la 1 sept. 1924 – 31 aug. 1940 profesor titular și director la liceul de băieți din Zălau.

De la 1 oct. 1940 – 1 septembrie 1945 profesor titular și subdirector la liceul de băieți din Arad.

De la 1 sept. 1945 până în prezent funcționez ca profesor titular la Școala medie nr. 5 din Cluj.

Intre 1 sept. 1946 – 15 iulie 1948 am avut delegație la Inspectoratul Secundar la fostul Inspectorat școlar regional din Cluj – iar de la 15 iulie 1948 – 15 dec. 1948, data desființării Inspectoratelor Regionale am fost inspector general șef al regiunii școlare Cluj. În această calitate am pus în aplicare reforma învățământului în regiunea Cluj.

Activitatea extrașcolară

Începând din 1932, am fost președintele despărțământului central județean al ASTREI din Sălaj și-n această calitate, și conducătorul organizației „Șoimii Carpaților”. Am organizat în Zălau Societatea Corală. Am colaborat la dezgroparea castrului roman de la Porolissum împreună cu Inst. de Arheologie din Cluj sub conducerea Academiei, C. Daicoviciu. Am fost corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice secția Transilvania. Am organizat și condus 2 cursuri de școli superioare țărănești. Am ținut peste 100 conferințe culturale, pentru intelectuali și săteni. Am colaborat cu mici studii, recenzii, dări de seamă etc. la diferite reviste și ziare. În prezent sunt membru al Institutului de lingvistică din Cluj al Academiei R.P.R. Am colaborat la redactarea dicționarului limbii lit. Contemporane al Academiei R.P.R. În prezent colaborez la redactarea dicționarului român – maghiar întocmit de Institutul de lingvistică din Cluj al Academiei R.P.R. În cadrul Institutului fac parte din comisia de revizuire a manualelor școlare. În calitate aceasta am făcut rectificarea manualului de istoria literaturii române pentru clasa IX-a medie, manualul de limba română pentru clasa V-a și manualul de gramatică pentru clasele VIII – XI a școlilor cu limba de predare maghiară.

La cererea editurii de stat am studiat și făcut propuneri pentru programele analitice ale limbii și literaturii române. Sunt membru activ al Societății de filologie și istorie, filiala Cluj. La ședințele de comunicări de la Institut și de la Societatea de filozofie și istorie am participat la discuții și am prezentat următoarele referate:

1. Articulația substantivelor după prepoziții în limba română

2. Folcloriști și folclor sălăjean

3. Atributive introduse prin pronumele relativ „cine”

4. Din istoricul lexicografiei româno-maghiare

Am activat de la înființarea lui la Cercul de specialitate a profesorilor de limba română din Cluj. La ședințele cercului, în afară de referate mai mici am prezentat și următoarele lucrări:

1. Școala Ardeleană /reconsiderare

2. I.L. Caragiale /reconsiderare

3. N. Bălcescu

4. Rolul limbii materne în politehnizarea învățământului

5. Metoda predării măiestriei artistice a operelor literare la ciclul mediu.

Activitatea politică

În anul 1926 m-am înscris în fostul Partid Național Liberal al cărui membru am fost până la refugiu în 1940. În acest interval, am fost în 2 rânduri președintele comisiei interimare a orașului Zălau. În baza funcțiunii de director de liceu, am fost tot timpul membru în drept în consiliul județean al jud. Sălaj.

După refugiu (1940) n-am activat pe teren politic. La înființarea Partidului Țărănesc Alexandrescu m-am înscris în acest partid, în care am funcționat până la fuzionarea lui cu Frontul Plugarilor.

Am fost membru în Comitetul Central al acestui partid și președintele organizației Cluj. În această calitate am activat în F.N.D. fiind încă de la primele alegeri, responsabilul financiar al Frontului. Până la înființarea Sfaturilor Populare, am fost membru în Comisia Interimară a orașului Cluj. În prezent fac parte din următoarele organizații de masă:

1. ARLUS

2. Sindicatul muncitorilor din Învățământ, fiind președintele Comitetului.

În tot timpul activității mele în câmpul muncii, n-am fost niciodată arestat, judecat sau anchetat, pentru motive politice sau profesionale. Munca mea profesională a fost totdeauna bine apreciată în cei 37 de ani.⁴²

Printre documentele consultate din colecția personală a profesorului Ghergariu la arhivele din Zălau se află și memoriile sale din perioada premergătoare Desăvârșirii Unității Naționale a României la 1 Decembrie 1918. Tânăr absolvent al cursurilor liceale în momentele incipiente ale primului război mondial, în care Imperiul austro-ungar mobiliza bărbații pentru front, a scăpat de mobilizare datorită studiilor pe care le urma din vara anului 1915 și a fost printre numeroșii organizatori locali, în Alba Iulia, a bunei desfășurări a lucrărilor Marii Adunări, având în vedere că în oraș urmau să vină peste 100 000 oameni.

„Terminasem liceul în anul școlar 1914–1915 la liceul Samuil Vulcan din Beiuș. La sfârșitul acestui an am dat și examen de bacalaureat sau maturitate cum îi zicea atunci.

Mulți dintre colegii mei de clasă care împliniseră vârsta de 18 ani au fost recrutați și încorporați încă în cursul anului școlar, toamna urma să fiu recrutat și încorporat și eu. Nu aveam însă nici o poftă să merg pe front și să lupt pentru o cauză străină de idealul nostru național: unirea cu patria mamă, despre care ne vorbea uneori profesorul nostru de literatura română, Constantin Pavel. El ne-a îndemnat și să facem tot ce putem, dar să nu mergem pe front.

În Austro-Ungaria studenții de la institutele de teologie erau scutiți de armată. Urmând sfatul dascălului meu și ajutat de tatăl meu care era preot, m-am înscris și eu, cum au făcut mulți tineri români din generația mea, la Facultatea de teologie din Blaj, cu gândul că după terminarea războiului mă voi înscrie la altă facultate. La fel s-au gândit și colegii mei de an. Dintre 18 inși câți am fost înscriși, abia unul s-a preoțit. Restul s-au făcut avocați, profesori, medici etc.

Ca student scutit de armată, în vara anului 1918 eram acasă în comuna Terebești, jud. Satu Mare și am participat la toate evenimentele politico-naționale mai importante care s-au petrecut în 1918 în Transilvania.

Marea sărbătoare a unirii din 1 Dec. 1918 a fost precedată de o serie întreagă de evenimente. Încă de pe la începutul anului plutea în aer ceva neobișnuit, o atmosferă care prevestea furtuna. Grevele muncitorilor se țineau lanț. Scumpetea și lipsa tot mai simțită de alimente făcea să crească nemulțumirea. Specula era în toi, iar rechizițiile apăsau țărănimea care nu avea brațe de muncă. Războiul devenise de nesuportat.

² S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G. dos. 2/1923–1973. Menționez că au fost completate unele prescurtări din textul original, din dorința de nu se crea confuzii.

Pe front, armata era rău hrănită, prost echipată și cu armament învechit și insuficient. Toate acestea au creat revoltă în rândul soldaților și determinau pe mulți să dezerteze și să descompleteze unitățile sau să depună armele când erau trimiși la ofensivă. În special pe frontul rusesc soldații români fraternizau cu cei ruși și fugind de pe front arătau și celor de acasă mizeria de acolo și-i îndemneau să nu mai asculte și să nu se mai supună ordinelor autorităților.

Pe la începutul anului urmară și câteva înfrângeri atât pe frontul rusesc, cât și pe cel italian. Soldații se retrăgeau în dezordine și începură revolte în rândurile unităților, care cereau încetarea războiului. Indisciplina în armată s-a accentuat din ce în ce. Toate acestea zguduiră temeliile Imperiului austro-ungar. Nemaiavând la dispoziție armata care constituia instrumentul principal cu care erau ținute în frâu popoarele asuprite, acestea începură să-și revendice dreptul la autodeterminare și au procedat la dezmembrarea monarhiei, deschizând larg porțile acestei închisori spre formarea statelor naționale, respectiv spre unirea într-un singur stat a fraților de același sânge.

În împrejurările acestea, s-au proclamat, prin octombrie 1918, stat independent cehii și slovacii, apoi sârbii, croații și slovenii. Tot în luna aceasta s-a constituit și Consiliul Național al Românilor care declară independența Transilvaniei și redactă în acest sens o declarație pe care a citit-o Al. Vaida-Voevod în Parlamentul ungar în numele Partidului Național Român, singurul organism reprezentativ pe atunci al românilor din Transilvania și Ungaria.

Tot atunci, Consiliul Național Român a dat și un manifest către români, în care se accentua ideea că fiecare națiune are dreptul să dispună liber asupra sorții sale. Pentru a-și apăra drepturile, îndemna pe români să-și aleagă și constituie consilii comunale, care la rândul lor să decidă asupra sorții poporului în viitor.

Consiliul Național Român își fixa sediul la Arad. De aici dădea indicații pentru îndrumarea și rezolvarea diferitelor probleme ce se iveau.

Manifestul C.N.R., ținând seama că serviciul poștal funcționa rău și din alte motive, ca să ajungă la toți românii, a fost trimis pe sate prin curieri speciali.

Un manifest al C.N.R. a ajuns și la parohia din Terebești. Părintele meu era de părere să nu întreprindem nici o acțiune din cele cerute de manifest ca să nu învrăjbim locuitorii comunei, români și șvabi, care trăiau în bună înțelegere, și să așteptăm dezvoltarea evenimentelor. Eu eram însă de părere că nu este bine să rămânem pasivi și să nu ne încadrăm și noi în mișcarea mare a românilor din Transilvania. După discuții am ajuns să convocăm și noi adunarea obștii la școală, să citim apelul P.N.R. și să procedăm la formarea Consiliului Național local.

Poporul aștepta deja să se petreacă ceva neobișnuit. Nu-și dădea bine seama de ceea ce urma să se întâmple, dar se simțea ca trebuie să urmeze ceva care să schimbe radical orientarea în viitor. Auzise de la cei întorși de pe front de destrămarea imperiului, luase cunoștință de declarația P.N.R. făcută în parlament, însă nu știa ce orientare să ia. De aceea, la convocarea noastră, s-a adunat la școală atâta lume de nu mai încăpea în sală, curioasă de ceea ce urma să se întâmple.

Tatăl meu a deschis adunarea, a citit și explicat apelul P.N.R. și a întrebat dacă sunt de acord cu el și în caz afirmativ să aleagă cinci membri care să formeze consiliul sătesc.

Am luat apoi cuvântul eu. Am arătat nedreptățile pe care le-a suferit poporul nostru în cursul istoriei, umilirile la care a fost supus și schimbările care se petrec în lume. I-am îndemnat să se încadreze și ei între frații lor din Transilvania și să-și formeze C.N. cu care împreună să declarăm că vrem să ne unim cu România.

Cuvântarea a avut efect. S-au declarat de acord cu apelul C.N.R. și cei care până atunci erau nehotărâți. S-a constituit C.N. sătesc. Tineretul a smuls emblema Ungariei de pe frontispiciul școlii și am plecat cântând prin sat Marșul lui Iancu. Pe acesta îl cunoșteam toți din școala primară unde ne învățase bunul nostru dascăl Ioan Muthu.

Adunarea și manifestația noastră a ajuns repede la cunoștința forurilor administrative. A doua zi

dimineța urma să fiu arestat ca agitator de jandarmii din Craidoroș la circumscripția cărora aparținea și comuna noastră. M-a înștiințat însă despre aceasta notarul din comună, și am luat-o din loc spre Blaj.

La Blaj m-am instalat în căminul Institutului teologic, numit Seminar, și am început frecventarea cursurilor.

Într-o zi – dacă-mi aduc bine aminte era prin luna noiembrie – vine din oraș colegul meu I. Modioraș și ne spune că a întâlnit pe stradă pe un căpitan de jandarmi, I. Muntean, care vine de la Viena cu îndrumarea C.N.R. de a dezarma pe jandarmii din Blaj și ne cheamă și pe noi ca să-l ajutăm. În Blaj era o puternică unitate de jandarmi care avea misiunea de a oprima orice încercare de manifestare românească de pe valea Mureșului și pe Târnave.

Fără să ne gândim la primejdie ne-am încolonat vreo 30 de inși din seminar și am pornit cântând Deșteaptă-te române spre cazarma de jandarmi. Pe stradă s-au alăturat la coloană și alți cetățeni și, în frunte cu căpitanul Munteanu am ajuns la cazarmă, unde ne așteptau jandarmii înarmați.

Căpitanul Munteanu i-a somat în numele C.N.R. să depună armele. Comandantul jandarmilor s-a opus. S-au retras în birou discutând aprins.

Discuția a durat cam mult. Între timp un plutonier și câțiva jandarmi români au depus armele pe care le-am luat în stăpânire noi. De-acum eram înarmați și vorbeam de pe alte poziții.

Văzând jandarmii că este vorba de o acțiune serioasă, la ordinul căpitanului Munteanu au depus și ei armele. De îndată am preluat noi armele, am evacuat cazarma, lăsând acolo o pază înarmată ca să nu intre nimeni și am plecat în coloană spre piață. Aici se adunase deja lume multă care auzise de cele întâmplate. De pe o masă improvizată ca tribună, Ioan Coltor, Ioan Sâmpălean și alții au rostit cuvântări însuflețite în urma cărora – înainte de Alba Iulia – am declarat că ne unim cu România.

A fost atunci atâta însuflețire și bucurie încât nu ne putem imagina. Parcă nu ne venea să credem că am ajuns să vedem realizat visul „de jalea căruia au (jelit) moșii și părinții”.

În Blaj s-a format din elemente locale și din cetățeni din localitățile din jur veniți de pe front una din cele mai puternice gărzii naționale care a avut un rol important în apărarea hotărârilor de la Alba Iulia până la intrarea armatei române în Transilvania, respectiv până la recunoașterea de către Antantă a alipirii Transilvaniei la România.

Pentru a consfinți cele propuse de C.N.R. și pentru a-și da adeziunea la unirea cu România, s-a convocat pe ziua de 1 decembrie 1918 o mare Adunare națională la Alba Iulia. La această adunare au luat parte delegați ai C.N., ai diferitelor societăți culturale românești, ai reuniunilor și ai asociațiilor de tot felul, aleși de membrii organizațiilor respective. Se conta pe participarea a circa 1 300 de delegați și invitați. S-a ales un colectiv de încartiruire din care am făcut și eu parte.

Am sosit la Alba Iulia pe ziua de 29 noiembrie. Acolo ni s-au repartizat străzile pe care aveam misiunea de a cerceta și nota casele unde locatarii erau bucuroși de a găzdui delegați și numărul locurilor.

Considerând că trenurile circulau neregulat, pentru a nu întârzia de la adunare, mulți delegați au început a sosi încă din seara zilei de 29 noiembrie. Au venit reprezentanți și din localități din afara hotarelor de azi ale țării pe care nu se conta. Îmi aduc aminte că în sectorul meu a trebuit să încartiruiască pe un oarecare Dunca și Naghi din Csenger Ujfalu, pe unul cu numele Matyas din Atya și alții, vreo 8 inși, care nu știau românește, însă simțeau românește și voiau să nu se rupă de frații lor din România. A fost un gest care m-a impresionat adânc și un act a cărui importanță istorică vorbește de la sine, fără a avea nevoie de alte comentarii.

Rând pe rând au sosit apoi delegații din toate părțile. În oraș era o forfotă neobișnuită, prevestitoare a unui eveniment de importanță covârșitoare.

Ziua de 1 decembrie 1918 era o zi rece de iarnă. Bătea un vânt care te pătrundea prin oase. Cu toate acestea începuseră încă din zorii zilei să sosească cu trenuri speciale, cu căruțe și pe jos grupuri de oameni care veneau de la depărtări mari, îmbrăcați în haine de sărbătoare, purtând steaguri tricolore și pancarde

cu inscripții. Cântau cântece patriotice de răsună văzduhul de voie bună. Până pe la ora nouă se umpluse platoul din cetate numit Câmpul lui Horea. Se adunaseră peste 100 000 de oameni.

Eram însărcinați cu paza ordinei. N-a fost însă nevoie de concursul nostru pentru ca peste tot era ordine și lumea aștepta hotărârea delegaților întruniți în sala mare a Casinei numită de atunci „Sala unirii”. Aici s-a desăvârșit unul din cele mai importante fapte din istoria Transilvaniei: unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească cu România. Sufletul românesc înscris în această zi în istorie aspirațiile sale de veacuri.

Marea Adunare Națională a fost prezidată de bătrânul George Pop de Băsești asistat de episcopul ortodox Ioan I. Popp de Arad și de episcopul unit Demetriu Radu de la Oradea, iar vicepreședinți au fost Teodor Mihali, Șt. Cicio Pop și Ioan Fluieraș. Propunerea unirii a făcut-o în numele C.N. Vasile Goldiș, care după un frumos și documentat discurs a supus Adunării generale spre aprobare Hotărârea Unirii. Aceasta a fost aprobată cu unanimitate de voturi și cu însuflețire de nedescris de cei prezenți care, prin delegațiile ce le aveau, reprezentau întreaga națiune română, fără deosebire confesională și fără păreri politice, din țările de sub cărmuirea Imperiului habsburgic.

Fiindcă pe atunci nu existau megafoane, oratori ocazionali au venit și au spus poporului adunat cele întâmplăte și au citit hotărârea Marii Adunări Naționale, pe care cei peste 100 000 de participanți au aprobat-o cu deosebită însuflețire.

Nu se poate descrie tabloul evenimentului. Oamenii plângeau de emoție și bucurie. Se îmbrățișau unii cu alții. Se cântau cântece patriotice. Se dansa Hora Mare. Domnea peste tot atâta însuflețire încât numai cine a fost prezent acolo își poate imagina cum a fost. În inima celor prezenți vibra inima întregii țări. Lacrimile lor erau ultima zguduire pentru veacurile de suferințe și împilare, iar atmosfera de adâncă vibrație patriotică era parcă omagiul adus din suflet memoriei înaintașilor care au făcut pentru realizarea acestei zile. Pe buzele miilor de participanți era un singur cuvânt: România Mare. Nici când poate în istoria sa n-a fost atâta solidaritate între români ca în această zi de 1 decembrie 1918. Se improvizară și texte noi pe melodia cântecelor naționale. Îmi amintesc numai fragmente. Așa: pe melodia Pe-al nostru steag e scris unire se cânta în continuarea textului vechi:

Trăiască România Mare,
Cu Bucovina și Ardealul....

Iar la Hora Unirii sau Hai să dăm mână cu mână se cântau după fiecare strofă diferite refrene, ca de exemplu:

Eu sunt român (bis)
Strănepot al lui Traian.

Hotărâtă odată, împlinirea visului de veacuri a poporului: unirea, participanții la Marea Adunare Națională s-au retras în grupuri, cum au venit, spre casele lor.

Burghezia și moșierimea ungară care a asuprit și exploatat fără milă masele timp de mai multe veacuri, simțind că le fuge terenul de sub picioare, au început a ațâța pe unguri și pe săcui împotriva românilor. Este cunoscută răzbunarea de la Beliș unde au fost arși de vii 20 de români (bărbați, femei și copii). Se știe apoi că o ceată de săcui înarmați au tras asupra trenurilor tixite care aduceau pe români la Adunarea națională de la Alba Iulia. În trenul dinspre Cluj, în gara Teiuș a fost împușcat flăcăul Ioan Arion care flutura steagul nostru tricolor.

După (aceea), la Arad s-au încăierat ungurii cu românii. A fost pe urmă 1 mort și vreo 14 răniți. Gazetele aduceau tot mereu știri despre atrocități în diferite părți. În condițiile acestea, pentru a-și apăra frații și avutul acestora, la invitarea Consiliului Național, armata română a intrat în Transilvania, ocupând teritoriul acesteia până la Mureș.

Pentru recucerirea Transilvaniei ocupată de trupele române s-au constituit atunci, în teritoriile ocupate, detașamente de unguri care au început a teroriza pe români, în special pe cei ce au participat la adunarea de la Alba Iulia.

După cât îmi aduc aminte, un astfel de detașament de vreo 600 de soldați înarmați exista în Zălau sub comanda unui colonel Gyurocsik. Din ordinul acestuia, soldații au deținut pe părintele Petru Cupcea din Supurul de Jos și, pentru motivul că a fost la Alba Iulia și că a arborat steagul național pe turnul bisericii, a fost trimis ca „trădător de țară” în fața Curții marțiale din Debreczen. Acolo jandarmii l-au bătut și maltratată și, crezând că e mort, l-au lăsat în mijlocul străzii într-un lac de sânge.

Tot în părțile de nord ale Transilvaniei funcționa și așa numitul „Detașament Varga”. Acesta teroriza pe românii din părțile Codrului. Din oamenii acestui detașament s-au desprins cei ce au îngropat de viu pe preotul Izidor Silaghi din Bicău pentru motivul că s-a declarat român.

Luând cunoștință de formarea unor detașamente ungare care urmau să atace trupele române din Transilvania și terorizau pe românii pașnici, armata română a pornit ofensiva împotriva armatei ungare eliberând întreg teritoriul Transilvaniei locuită de români. Prin pacea de la Versailles, apoi, s-au fixat hotarele noi ale României, incluzând și Transilvania românească. Leontin Ghergariu³

Activitatea didactică și pedagogică a profesorului Leontin Ghergariu desfășurată de-a lungul timpului a fost de o înaltă calitate, recunoscută de instituțiile de învățământ. Cea mai importantă referință în acest domeniu este cea din partea Catedrei de metodică a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, Facultatea de Filologie, secția română, pentru activitatea profesorului dintre anii 1951–1958 ca profesor îndrumător al practicii pedagogice pentru studenți. În documentul respectiv se arată că d-l Ghergariu „...a desfășurat o activitate deosebit de valoroasă atât prin lecțiile model de o înaltă ținută științifică și deosebită măiestrie pedagogică pe care le oferea studenților, cât și prin îndrumările prețioase, meticuloase și competente pe care le dădea studenților pentru lecțiile lor de probă. De asemenea analiza lecțiilor studenților se transformă într-un volum bogat de îndrumări și expuneri de indicații din bogata și valoroasa experiență a D-sale la catedră.

Numeroși din studenții pe care i-a îndrumat D-sa în cadrul lecțiilor din timpul practicii pedagogice sunt astăzi profesori de prestigiu în Cluj. De asemenea numeroase din lecțiile ținute de D-sa au devenit modele ale măiestriei didactice.

Munca la catedra a tov. prof. L. Ghergariu este un model de etică și conștiințozitate profesională, de înaltă competență științifică, de deosebită măiestrie didactică în activitatea cu elevii, cât și în îndrumarea practicii pedagogice.“ Semnează această referință șeful catedrei, profesorul univ. dr. G. Munteanu.⁴

În anul 1968 a participat la lucrările celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică care au avut loc în București, în perioada 15–20 aprilie 1968. Prin intermediul unei adrese din anul 1957 este înștiințat că termenul de depunere a lucrării științifice la secretariatul congresului este 15 decembrie 1967. Semnatarii acestei comunicări sunt acad. Iorgu Iordan în calitate de președinte și acad. Al. Rosetti, secretar general.⁵

În luna martie 1968 a fost înștiințat de Societatea de științe filologice din București că a fost ales membru al Secției de folclor și etnografie din cadrul societății, președintele secției fiind la vremea respectivă prof. univ. Mihai Pop.⁶ În anii următori a participat în calitate de colaborator științific la munca de teren pentru redactarea monografiei etnografice zonale „Tara Bârsei”, al cărei redactor responsabil a fost dr. Nicolae Dunăre, temă din planul științific al Secției de etnografie și folclor a Filialei Cluj a Academiei.⁷ Ca urmare a activității sale științifice, profesorul Leontin Ghergariu, care primise titlul de profesor emerit, este înștiințat de Academia română că a fost „cooptat” ca membru al Comisiei de antropologie și etnografie a Academiei Republicii Socialiste România, la începutul anului 1970. Semnează documentul

³ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, filele 123–137.

⁴ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, fila 110.

⁵ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 5, filă fără.nr. inv.

⁶ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, fila 94.

⁷ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, fila 98; vezi și *Tara Bârsei*, 1974.

președintele comisiei, acad. Șt. M. Milcu și secretarul științific, dr. Romulus Vulcănescu⁸. În luna septembrie a aceluiași an, a fost desemnat în cadrul Comisiei de etnologie să organizeze „... Cercul de etnologie din Cluj în calitate de secretar științific în conformitate cu prevederile regulamentare.”⁹

Profesorul Leontin Ghergariu a avut o colaborare științifică de amploare cu muzeele din țară în perioada în care multe dintre aceste instituții își reorganizau expozițiile permanente, este solicitat să participe în consiliile științifice și la sesiuni de comunicări. În perioada anilor '60, printr-o adresă din partea Muzeului Etnografic al Transilvaniei, str. 30 decembrie nr 21, semnată de d-na director Viorica Pascu, prof. Ghergariu este înștiințat că a fost ales membru în consiliul științific al muzeului și este invitat să participe la ședințele în cadrul cărora se vor discuta probleme în legătură cu reorganizarea expoziției de bază.¹⁰

De-a lungul timpului Leontin Ghergariu a păstrat relații foarte bune cu instituțiile de cultură din județul Sălaj. A fost invitat constant la activități ale muzeului din Zalău și ale Comitetului de cultură. În anul 1971, d-l Vasile Lucăcel, directorul Muzeului de Istorie și Artă Zalău l-a invitat la redeschiderea muzeului. Redăm mai jos textul invitației și răspunsul prof. Ghergariu:

„Mult Stimate Domnule Ghergariu,

La începutul lunii mai 1971, se va redeschide, într-o nouă organizare, muzeul din Zalău.

Cu ocazia redeschiderii se va aniversa și împlinirea a 20 de ani de la înființarea muzeului, cu care prilej se va organiza o Sesiune de comunicări științifice pe teme de istorie, artă populară și artă plastică.

Am fi deosebit de fericiți dacă și Dvs., ca vechi iubitor al Sălajului, ne-ați onora cu o comunicare axată pe aceste teme.

Am dori, dacă este posibil, ca până la data de 15 martie să ne aduceți la cunoștință titlul comunicării iar până la sfârșitul lunii să avem textul pentru a putea întocmi programul sesiunii, care urmează să fie aprobat de forurile noastre superioare.

Data precisă când se va ține sesiunea o să vă fie adusă la cunoștința la timp, odată cu trimiterea invitației.

Cu deosebită stimă Vasile Lucăcel“

Răspunsul prof. Ghergariu: „Iubite domnule Lucăcel

Mulțumesc foarte mult pentru invitarea la sesiunea de comunicări ce organizezi la muzeu. Voi participa și eu cu o comunicare. Las la aprecierea d-tale să alegi unul dintre următoarele subiecte:

- 1) Vechi preocupări muzeistice din Sălaj;
- 2) Victor Rusu și arheologia Sălajului;
- 3) Zugravii bisericilor de lemn din Sălaj;
- 4) Ocupații anexă ale populației din Sălaj, în trecut.

Te rog să-mi comunici de urgență titlul ales pentru a definitiva textul și a-l trimite.

Cluj, 15 martie 1971

Cu cele mai alese sentimente,
Leontin Ghergariu“¹¹

Temele sale de cercetare au fost publicate în paginile Actei Musei Porolissensis de-a lungul timpului, recent și în revista *Caiete silvane*,¹² așa că nu insistăm asupra lor. Doresc să aduc în atenția cercetătorilor lucrarea sa despre bisericile vechi sălăjene, manuscris care încă nu a fost tipărit și pentru care profesorul a

⁸ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, fila 103.

⁹ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, fila 104.

¹⁰ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4/1913–1972, fila 93.

¹¹ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 4, fila 98.

¹² Mocuța, Burghela 2012.

trăit o adevărată odisee. Într-un **Carnet de însemnări** existent în Colecția personală Leontin Ghergariu la arhivele din Zalău, profesorul consemnează pașii pe care i-a făcut pentru redactarea lucrării **Bisericile de lemn din Sălaj**. În acest caiet autorul inserează însemnări, note, observații de teren pe marginea a 44 biserici de lemn din Sălaj.

„Introducere

Gândul întocmirii unei monografii asupra bisericilor de lemn din Sălaj mă frământă de multă vreme. Încă în anul 1924 am început să mă preocup de această chestiune, care avea menirea să formeze o parte dintr-o lucrare mai mare: *Monumentele istorice din județul Sălaj*.

Dacă până acum nu mi-am putut realiza gândul, nu este numai vina mea. În orice caz, eu am mai puțină vină. Principalul motiv care m-a împiedecat în realizarea gândului meu a fost lipsa de mijloace materiale. La noi oficialitatea cheltuiește sume enorme pe lucruri care nu aduc de multe ori nici un folos, sub nici un raport. Pentru chestiuni de interes cultural de obicei nu se găsesc fonduri. Ori o lucrare cum este aceasta pe care o prezint, reclamă cheltuieli materiale enorme. Transportul de la o localitate la alta, cu drumuri de multe ori o leafă de slujbaș nu le poate acoperi, decât cu mari sacrificii.

Dacă totuși am ajuns să pot scoate această lucrare, faptul se datorește în bună parte lui Iosif Almași, secretar general la Primăria orașului Zalău, care a înțeles pe deplin importanța felul acesta mi-a redus aproape cu 50% cheltuielile împreunate cu această lucrare. Țin să-i mulțumesc și în acest loc, asigurându-l de întreaga mea recunoștință. Sunt sigur că fără concursul dânsului această monografie n-ar fi ajuns să fie o realitate¹³.

De asemenea, mulțumesc tuturor acelor cari mi-au dat concurs moral în realizarea acestei lucrări. Îndeosebi mulțumesc domnilor preoți din comunele cari figurează în această lucrare, cari mi-au stat la dispoziție cu multă bunăvoință în toate cazurile, când am avut nevoie de vreo informație.

Bisericile de lemn din Sălaj

Nu cunosc toate lucrările ce s-au scris în legătură cu bisericile de lemn din Transilvania. Din câte cunosc, în prea puține se amintește de bisericile de lemn din județul Sălaj și numai în treacăt. Ori acest județ, cred eu, este dintre județele cu cele mai multe biserici de lemn. În consecință, atunci când se vorbește de această parte a artei noastre naționale nu se poate trece cu ușurința cu care s-a trecut până acum peste problema bisericilor de lemn din județul Sălaj.

E lucru cert că aceste biserici nu aduc ceva nou și original în problema deja pusă de alții a bisericilor de lemn din Transilvania. Ele reprezintă același tip al bisericilor românești de lemn din regiunea de dincoace de Carpați. Cunoașterea lor însă aduce o nouă dovadă pentru întărirea concluziilor la care au ajuns în legătură cu aceste biserici oamenii de specialitate. Privite din acest punct de vedere, ele au aceeași importanță pe cari o au bisericile de lemn din celelalte județe ale Transilvaniei.

Țin să amintesc în acest loc că lucrarea aceasta are un scop pur informativ și deci autorul ei nu are nici o pretenție de a da ceva pur științific și original. În consecință, rog să fie judecată această lucrare prin această prismă¹⁴.

Fiind județ cu dealuri și munți, acoperit în bună parte și azi cu păduri, județul Sălaj a fost un loc prielnic pentru biserici de lemn. În cea mai mare parte a județului lemnul este cel mai ieftin și mai la îndemână material de construcții până în zilele noastre. Populația românească a județului ca una care locuia părțile muntoase și deluroase, a întrebuițat și întrebuițează încă lemnul în construcțiile de case și dependințe.

E adevărat că biserici de lemn azi nu se mai fac. Poporul consideră ca o rușine faptul de a avea

¹³ Textul acestui paragraf a fost tăiat, probabil din considerente diplomatice, pentru a nu ofensa prin mulțumirile exprimate autoritățile locale care l-au sprijinit sau potențialii sponsori ai lucrării (n.n.).

¹⁴ Și textul acestui paragraf a fost tăiat, probabil autorul a revenit asupra evaluării conținutului sub aspectul științific.

biserici de lemn și pe zi ce trece aceste biserici sunt înlocuite cu edificii de piatră sau cărămidă, în plus sunt neîncăpătoare.

Județul Sălaj este format din județele Crasna și Solnocul de Mijloc și fără plasa Valea lui Mihai și Carei, cari s-au adăos la jud. Sălaj în anul 1926. Nu avem la îndemână date prea vechi. Din cele ce le avem putem constata că în anul 1867 erau în Sălaj numai 36 biserici românești de piatră, restul erau de lemn. În anul 1900 erau în localitățile județului de azi 216 biserici românești din cari 147 erau de lemn (Schematism Blaj, Gherla și note despre biserici ortodoxe). În 1908 din 201 biserici românești, 121 erau de lemn, 2 de lut și 78 de piatră (Monografia Stoica, p. 65. A se vedea contrazicerea din monografie).

Azi mai sunt în județ biserici de lemn în următoarele comune:

- a). Plasa Zalău: Hereclean, (Bocșa), Crișeni, Dobrin, Doba, Bocșița, Moigrad.
- b). Plasa Buciumi: Bălan 2 bis., Gălpăia, Chendrea, Racăș, Creaca, Jac, Romita, Brusturi, Bozna, Răstolțul Deșert, Chichișa, Stâna, Ciumărna, Păușa, Vașcapău, Bodia.
- c). Plasa Cehul Silvaniei: Ariniș, Săliște, Biușa, Someș Uileac, Vicea, Ulciug, Horoatul Cehului, Nadiș, Leleiu, Mineu, Orțița, Sălățig, Noțig, Bulgari, Mânău, Ulmeni, Arduzel, Tohat.
- d). Plasa Crasna: Ban, Marin, Peceiu, Cizer, Boianul – Crasnei, Crasna, Horoatul Crasnei, Petenia, Sârbi, Tusa, Mal, Valcăul de Jos, Valcăul de Sus, Fizeș, Preuteasa, Lazuri.
- e). Plasa Jibou: Chechiș, Muncel, Domnin, Bârsa, Șoimoș, Vădurele, Prodănești, Var, Borza, Turbuța, Husia, Rona, Aluniș, Inău.
- f). Plasa Supurul de Jos: Nadișul Hododului, Ciula, Bicz, Corni, Corund, Chieșd, Sighetul – Silvaniei, Derșida.
- g). Plasa Șimleul Silvaniei: Zalnoc, Dumuslău, Bozieș, Camăr, Aleuș, Drighiu, Lompirt, Porț, Cosnicu de Sus, Cerișa, Nușfalău, Subcetate, Criștelec, Ceheiu.
- h). Plasa Tășnad: Orbău, Pătal, Boianul Mare, Păgaia, Săcășeni. În total deci 96 biserici de lemn. Biserica din Bocșa a fost demolată. Cea din Șoimuș a ars în 1935. Le-am trecut între bisericile existente pentru că localitățile figurează pe hartă.

În localitățile: Gălpăia, Ariniș, Crasna, Aluniș, Dumuslău, Boianul Mare și Săcășeni s-au construit deja biserici de cărămidă. În alte vreo 18 localități în 1939–1940 aveau deja materialul necesar pentru a construi biserici noi de cărămidă, în unele fiind chiar începută construirea. Fără îndoială în toate aceste localități bisericile de lemn vor dispărea, dacă eventual nu s-au demolat până azi.

În lucrarea prezentă nu mă ocup de toate bisericile de lemn existente în Sălaj. Studiul meu se referă numai la cele (.....) biserici de lemn, pe cari le-am văzut și studiat personal la fața locului. Acestea sunt bisericile din comunele: (spațiu gol, nu a completat numele, n.a.).

Am mai vizitat bisericile din: Crișeni, Săliște, Someș – Uileac și Tusa. Din prilejul refugiului din teritoriul cedat am pierdut însă filmele de fotografii și însemnările ce mi-am făcut asupra acestor biserici. În consecință de aceste biserici nu mă ocup. Poate cu vremea vom ajunge să pot completa această monografie și cu restul bisericilor de lemn din Sălaj.

Nu există biserici de lemn în plășile de șes: Carei și Valea lui Mihai. Din cele existente (....) aparțin bisericii greco-catolice, iar (....) celei ortodoxe.

O operă de artă se consideră a fi națională dacă autorul și cel ce a comandat opera fac parte din națiunea respectivă.

Importanța bisericilor de lemn din județul Sălaj

În lucrarea sa „Bisericile de lemn ale Românilor ardeleni“ de Coriolan Petran, profesor de istoria artei la Universitatea din Cluj înșiră o serie întregă de păreri ale specialiștilor din străinătate asupra importanței bisericilor de lemn din Transilvania, pe care le-au cunoscut din lucrările d-lui prof. C. Petran.

După ce înșiră aceste păreri, dl. Prof. C. Petran trage câteva concluzii, care pun într-o lumină mai

clară chestiunea prea puțin studiată în trecut a bisericilor de lemn din Transilvania. Aceste concluzii fiind ale unui specialist de seamă, le vom rezuma și noi aci, pentru că ele, fiind generale, se potrivesc și la bisericile de lemn din jud. Sălaj.

Iată aceste concluzii:

1.) Din opiniunile specialiștilor străini în legătură cu bisericile de lemn din Transilvania rezultă că aceste biserici au o valoare artistică și istorică foarte importantă, nu numai pentru Istoria artelor românești, ci și pentru Istoria artelor universale.

2.) Aceleași opinii sunt în majoritate zdrobitoare concludente în a recunoaște originalitatea și caracterul național al bisericilor de lemn din Transilvania (vezi *Gândul Românesc*, nr. 5/1934 «Petran»).

3.) Chiar în punctele care se pare a fi suferit o influență străină – cum e de ex. turnul – nu poate fi vorba de o reproducere a unui tip ori a unui caracter strein, ci de înrudiri incidentale, dictate de materialul de construcție. Cu toate înrudirile însă, bisericile noastre de lemn au un caracter de originalitate, ele fiind considerate ca ceva specific național.

4.) Stilul bisericilor de lemn din Transilvania se deosebește complet de stilul arhitectonic al tuturor popoarelor înconjurătoare (ucraineni, poloni, ruși etc.,).

5.) Dintre naționalitățile locuitoare în Transilvania numai românii au biserici de lemn. Acestea sunt în rezumat concluziile dlui prof. C. Petran. Intrând și bisericile de lemn din Sălaj în complexul bisericilor de lemn din Transilvania, aceste concluzii evidențiază și importanța bisericilor de lemn de cari ne ocupăm în această lucrare. În consecință, bisericile de lemn din județul Sălaj au o mare importanță artistică și istorică și sunt opere specific românești și deci opere de artă națională „¹⁵

Leontin Ghergariu a oferat manuscrisul despre bisericile din Sălaj de nenumărate ori, unor nenumărate instituții de cultură. Prima adresă existentă în colecția personală din arhivele din Sălaj datează din anul 1942 și este răspunsul Ministerului Propagandei Naționale. Din adresă reiese că cererea a ajuns la acest minister în luna aprilie 1942 și că autorul monografiei **Bisericile de lemn din Sălaj** solicita suma de 50 000 lei. În vederea publicării „... autorul este rugat să se prezinte la minister cu tot materialul pentru a-l supune d-lui secretar general. „¹⁶

Nu știm ce s-a întâmplat în anul 1942, dar părerea mea este că manuscrisul nu era terminat și nu avea încă toate ilustrațiile aferente. Mai cred că interesul ministerului a fost efemer, luând în considerare faptul că la vremea respectivă se defășurau bătăliile celei de-a doua mari conflagrații mondiale iar suma solicitată putea fi direcționată pentru nevoile urgente și tot mai mari ale frontului.

Profesorul Ghergariu revine cu oferta sa în anul 1960, luna februarie și este adresată Editurii Academiei. În susținerea necesității publicării acestei lucrări precizează următoarele: „Notez că zona Sălajului nu a fost cercetată până în prezent sub acest aspect. Aici există încă 75 de biserici de lemn și mai am note și fotografiile altor 10 biserici care au fost dărâmate, deci în total 85 de biserici, cifră care depășește numărul acestor monumente din oricare parte a țării.

Lucrarea se ocupă de un ținut geografic atestat documentar ca atare, și nu de un fost județ administrativ propriu-zis.....Înainte de a se putea face o lucrare de sinteză asupra bisericilor de lemn din Transilvania, cred că sunt absolut necesare lucrări zonale.“¹⁷ Primește răspunsul editurii Academiei câteva luni mai târziu, un răspuns încurajator pentru autor întrucât spune explicit „...vă comunicăm că lucrarea ne interesează. În vederea încheierii contractului am dori să avem manuscrisul spre a-l consulta.“¹⁸ Nu sunt în colecția sa personală din arhivele din Zalău alte precizări, ceea ce poate să însemne că încă nu terminase lucrarea cu anexele sale. În vara anului 1968 revine cu o solicitare la Editura Academiei, cu următoarele precizări: „În prezent lucrarea, pe care o intitulez <**Construcțiile monumentale de lemn din**

¹⁵ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos.1.

¹⁶ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 3.

¹⁷ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 5.

¹⁸ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 6.

Sălaj>, este încheiată. Ea conține 120 pagini text, plus un rezumat de 10 pagini, lista ilustrații 8 pagini, 2 pagini bibliografie precum și 100 de pagini cu material ilustrativ/fotografii, planuri, desene ornamentale, hărți. În 1960 s-au trimis editurii referate de principiu favorabile din partea prof. univ. dr. docent Virgil Vătășianu și dr. Nicolae Dunăre.¹⁹ Editura Academiei îi răspunde că a luat act de terminarea lucrării și îl anunță că „După examinarea manuscrisului vom putea fi în măsură să vă dăm un răspuns în privința posibilităților de tipărire.”²⁰ În ianuarie 1969 prof. Ghergariu trimite o scrisoare unui don Șerb prin care îl roagă să-i dactilografieze monografia aceasta și o culegere de folclor.²¹

În luna mai trimite la editură textul lucrării în 3 exemplare, dar lipsea materialul ilustrativ pe care urma să-l prezinte după aprobarea tipăririi.²² Editura a confirmat primirea lucrării în luna iulie, dar în noiembrie îi înapoiază manuscrisul însoțit de o adresă prin care îl informează că în forma aceasta manuscrisul nu poate fi tipărit. Observațiile editurii sunt extinse, de formă și de fond, și cuprind 4 pagini.²³ Cu siguranță autorul monografiei a fost demoralizat. În anul 1970 prof. N. Dunăre recomandă lucrarea prof. Ghergariu către Direcția Monumentelor și Muzeelor, cu propunerea călduroasă pentru a fi prinsă în planul lor editorial sau al unui muzeu. Se specifică faptul că dacă lucrarea va fi admisă pentru publicare, profesorii Valeriu Butură și N. Dunăre vor depune referate științifice.²⁴

Lucrarea nu a fost publicată, iar în anii 1973 și 1975 a oferit spre publicare manuscrisul Comitetului de Cultură și Educație Socialistă a județului Sălaj. A schimbat și titlul manuscrisului, în 1975 denumirea fiind *Arhitectura monumentală de lemn din Sălaj*, care cuprindea aproximativ 180 de pagini text și 150 de ilustrații.²⁵ Comitetul de cultură sălăjean îi răspunde în ianuarie 1976 că „... pe baza propunerilor noastre a fost inclusă și aprobată pentru a fi tipărită în anul 1976 lucrarea *Arhitectura monumentală de lemn din Sălaj*. Celelalte 2 lucrări n-au fost acceptate spre tipărire datorită lipsei de hârtie.” Semnează președintele Ioan Chiorean.²⁶ În anul 1978 trimite lucrarea Editurii sport și turism din București, sub titlul *Bisericile de lemn din Sălaj*, la care a primit răspuns că editura nu o reține „... întrucât depășește ca volum și temă posibilitățile noastre de editare.”²⁷ Ultima încercare a d-lui Ghergariu datează din luna mai 1980, puțin înainte de a se stinge din viață și este o adresă către Episcopia ortodoxă română din Oradea, î care arată că „... am întocmit și eu o lucrare de sinteză care tratează *Bisericile de lemn din Sălaj*. Lucrarea mea are o întindere de aproximativ 200 de pagini pe care am lucrat-o în curs de vreo 30 de ani.” Prezintă cuprinsul manuscrisului și solicită o audiență pentru prezentarea lui și a ilustrațiilor.²⁸ Nu a mai avut timp, nici nu reiese că ar fi primit răspuns de la episcopie. Actualmente lucrarea este în curs de tipărire și sperăm să vadă iasă de sub tipar anul următor. Ar fi o reparație absolut necesară pentru o viață de intelectual dedicată culturii, în mare parte și culturii sălăjene.

BIBLIOGRAFIE:

- S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G. Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Naționale, Colecția personală Leontin Ghergariu.
 Mocuța, Burghеле 2012 – M. Mocuța, C. Burghеле, *Leontin Ghergariu, om al școlii și culturii sălăjene, în Caiete silvane*, 2012.
 Țara Bârsei 1974 – *Țara Bârsei*, Ed. Academiei, vol. II, București, 1974.

¹⁹ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 15.

²⁰ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 16.

²¹ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 18.

²² S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 19.

²³ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, filele 22–25.

²⁴ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, fila 28.

²⁵ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, filele 44 și 49–50.

²⁶ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, f. 53.

²⁷ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, p. 64–66.

²⁸ S.J.Sj.A.N. – C.P.L.G, dos. 53, p. 68–69.